

Ricardo García García, *Constitucionalismo español y legislación sobre el factor religioso durante la primera mitad del siglo XIX (1808-1845)*, Valencia: editorial Tirant lo Blanch 2000, ss. 454.

Dzieje Kościoła katolickiego na terenie Hiszpanii do dzisiaj budzą zażarte dyskusje nie tylko historyczne, ale i światopoglądowe. Takie wydarzenia, jak wojna domowa i dyktatura generała Franco, a także dużo wcześniejsza rekonkwista (XI w.), polityka tzw. królów katolickich: Ferdynanda Aragońskiego i Izabeli Kastylijskiej – kolonizacja nowych lądów czy znana Polakom z udziału żołnierzy Księstwa Warszawskiego wojna Napoleona przeciwko Hiszpanom ciągle stanowią temat niegasnących sporów i polemik. Niestety, rozważając te zagadnienia, odwołujemy się nieraz do stereotypów i uogólnień, a nie do rzetelnej wiedzy dotyczącej relacji państwo–Kościół w Hiszpanii.

Książka Ricardo García García *Constitucionalismo español y legislación sobre el factor religioso durante la primera mitad del siglo XIX (1808-1854)* to wnikliwe studium hiszpańskich tekstów konstytucyjnych z pierwszej połowy XIX w., omawiające zagadnienia związane z wiarą oraz kultem publicznym (*factor religioso*). Publikacja ta może więc stać się interesującą lekturą dla wszystkich zainteresowanych prawem konstytucyjnym, wyznaniowym oraz historią prawa.

Początki konstytucjonalizmu hiszpańskiego sięgają 1808 r., kiedy to we francuskiej miejscowości Bajonna Napoleon przedstawił zebraanej tam juncie hiszpańskich notabli projekt konstytucji. Zaaprobowany przez wspomniane gremium tekst stał się pierwszą ustawą zasadniczą monarchii hiszpańskiej. Kilka lat później, w czasie toczącej się wojny o niepodległość (1808-1814), na Półwyspie Iberyjskim po-

wstała kolejna *carta magna*. Tym razem jej twórcami byli hiszpańscy liberałowie, zamknięci w oblężonym przez napoleońskie oddziały Kadyksie.

W samym tylko XIX w. na terenie monarchii hiszpańskiej powstało aż osiem różnych konstytucji oraz równoważny im Statut Królewski z 1834 r. Były to wspomniane już: konstytucja z Bajonny (1808) oraz konstytucja z Kadyksu (1812), a ponadto Statut Królewski z 1834 r., konstytucja z 1837 r., konstytucja z 1845 r., niepromulgowana konstytucja z 1856 r., konstytucja z 1869 r., projekt konstytucji z 1873 r. i w końcu konstytucja z 1876 r.¹

23 grudnia 2003 r. w Hiszpanii obchodzono 25-lecie ustanowienia aktualnie obowiązującej konstytucji. Rocznica ta spowodowała wyraźny wzrost zainteresowania prawem konstytucyjnym, jego stanem obecnym i jego historią. Literatura dotycząca historii hiszpańskiego konstytucjonalizmu jest dość obszerna, zarówno ta dotycząca zagadnień podstawowych², jak i ta odnosząca się do kwestii bardziej szczegółowych³. Trudno jednak znaleźć wyczerpującą, a jednocześnie napisaną przystępnym językiem analizę kwestii wyznaniowej, dokonaną poprzez pryzmat tekstów ustaw zasadniczych pierwszej połowy XIX w.

Ricardo García García jest wykładowcą na Wydziale Prawa Uniwersytetu Autonomicznego w Madrycie (Universidad Autónoma de Madrid). Jego praca skupia się wokół zagadnień z dziedziny prawa wyznaniowego oraz historii prawa konstytucyjnego. W swoich dotychczasowych publikacjach podejmował tematy wolności religijnej

¹ J. J. Amorós Azpilicueta, *La libertad religiosa en la Constitución española de 1978*, Madrid 1984, s. 19.

² Są to głównie opracowania o charakterze podręcznikowym, obejmujące całość historii konstytucjonalizmu i dlatego omawiające zagadnienia w sposób mniej szczegółowy. Wymienić tutaj można m.in.: J. Tomás Villarroya, *Breve historia del constitucionalismo español*, Madrid 1992; F. Fernández Segado, *Las Constituciones históricas españolas: (Un análisis histórico-jurídico)*, Madrid 1982; A. Torres del Moral, *Constitucionalismo histórico español*, Madrid 1991.

³ Mam tutaj na myśli monografię omawiającą jedną konkretną konstytucję (np. C. Sanz Cid, *Constitución de Bayonna*, Madrid 1922), a także opracowania dotyczące jednego zagadnienia, obecnego w wielu tekstach konstytucyjnych (np. J. M. Laboa, *Iglesia y religión en las Constituciones Españolas*, Madrid 1981).

oraz wolności sumienia, a także zagadnienia prawa małżeńskiego. Oprócz recenzowanej właśnie publikacji książkowej jest także autorem *La Comisión Asesora de Libertad Religiosa: sus antecedentes, precedentes, discusión parlamentaria y regulación actual* (Madrid 2003) oraz współautorem *Legislación básica de derecho eclesiástico del estado* (coord. Martín Sánchez, Madrid 2000).

Omawiana monografia stanowi próbę analizy zagadnień związanych z religią – tą wyznawaną i tą praktykowaną – z perspektywy tekstów konstytucyjnych powstałych w Hiszpanii w pierwszej połowie XIX w. Jej autor nie ogranicza się tylko do przedstawienia w sposób chronologiczny poszczególnych uregulowań prawnych kwestii wyznaniowej (*factor religioso*). W swojej analizie posługuje się pewnego rodzaju „kluczem tematycznym”, do którego odwołuje się w każdym rozdziale książki. Zagadnienia stanowiące elementy składowe owego klucza, ułatwiającego zrozumienie całości problematyki, to kwestie o podstawowym znaczeniu w zakresie relacji państwo–Kościół w Hiszpanii w pierwszej połowie XIX w. Do zagadnień tych należą m.in.: dezamortyzacja (*desamortización*⁴), kwestie finansowe (*financiación*), edukacja (*enseñanza*), wolność druku (*libertad de imprenta*), statut duchowieństwa (*estatuto del clero*), legislacja wyborcza (*materia electoral*). Lepsze zrozumienie omawianej problematyki ułatwia ponadto zarysowany przez autora kontekst historyczny epoki.

Pierwsze dwa rozdziały poświęcone zostały konstytucji z Bajonny (1808) oraz konstytucji z Kadyksu (1812). W rozdziale trzecim autor omawia okres od 1814 do 1820 r., związany z powrotem na tron Ferdynanda VII i przywróceniem monarchii absolutnej. W czwartym poddaje analizie okres trzech lat Hiszpanii liberalnej (1820-1823), w piątym zaś powrót na tron Ferdynanda i ostatnią dekadę monarchii

⁴ Według słownika *Clave. Diccionario de uso del español actual* (Madrid 1996, s. 570) pojęcie *desamortización* oznacza uwolnienie za pomocą odpowiedniego środka prawnego jakiegoś dobra, które do tej pory nie mogło być sprzedane lub przejść w inne ręce. Jako przykład użycia czasownika *desamortizar* autorzy słownika podają zdanie: „w XIX w. w Hiszpanii zdezamortyzowano wiele posiadłości ziemskich należących do Kościoła” („en el siglo XIX español, se desamortizaron muchas tierras eclesiásticas”).

absolutnej (1823-1833). Rozdziały szósty i siódmy poświęcone zostały kolejno: statutowi królewskiemu z 1834 r. oraz konstytucji z 1837 r. Pierwsze dwa oraz dwa ostatnie rozdziały dotyczą więc tekstów ustaw zasadniczych (konstytucje z 1808 i 1812 r. oraz te z 1834 i 1837 r.). Trzy środkowe rozdziały omawiają z kolei okres od 1814 do 1833 r., w którym także pojawiło się wiele unormowań prawnych, ale niemających charakteru *carta magna*.

W punkcie pierwszym dwóch pierwszych i dwóch ostatnich rozdziałów autor zarysowuje historyczne tło powstania czterech tekstów ustaw zasadniczych. W punkcie drugim przechodzi z kolei do omówienia poszczególnych uregulowań kwestii wyznaniowych zawartych w konkretnym tekście konstytucji. W końcu, w punkcie trzecim, omawia te akty prawne, które ukazały się w tym samym czasie co jedna z czterech konstytucji i dotyczyły zagadnień związanych z religią, ale nie weszły w zakres żadnej z omawianych ustaw zasadniczych.

Zarys historycznego tła danego okresu stanowi także pierwszy punkt trzech środkowych rozdziałów. W punkcie drugim każdego z nich autor analizuje z kolei postawę Kościoła wobec konkretnego układu sił politycznych będących w danym momencie u władzy. W końcu, w punkcie trzecim, przechodzi do analizy ustawodawstwa kwestii wyznaniowych promulgowanego w omawianym okresie.

Książkę zamyka szczegółowy aneks oraz bogata bibliografia. W aneksie zatytułowanym „Índice analítico zastrosowanego ustawodawstwa” („Índice analítico de la legislación utilizada”) autor ponownie odwołuje się do wspomnianego już wyżej klucza tematycznego. Poszczególne akty prawne grupuje najpierw według wymienionych wyżej zagadnień (*desamortización, financiación, enseñanza, libertad de imprenta, estatuto del clero, materia electoral*). Następnie tematycznie uporządkowane teksty układa w porządku chronologicznym. Taki sposób systematyzacji pozwala czytelnikowi na szybkie usytuowanie każdego unormowania zarówno co do czasu, jak i co do zagadnienia, którego ono dotyczy.

Na pochwałę zasługuje więc przejrzystość konstrukcji całej pracy. W trakcie lektury odnosi się jednak wrażenie, iż autor – przytaczając konkretne uregulowania prawne i omawiając historyczne tło ich powstania – zbyt mało miejsca poświęca samej analizie cytowanych

tekstów, obawiając się jakby wysuwania śmiałych, autorskich ocen i wniosków.

Monografia Ricardo Garcíi jest niewątpliwie pozycją zasługującą na uwagę czytelnika. Ukazuje w sposób przystępny niełatwe, interdyscyplinarne kwestie prawa wyznaniowego w trudnym dla Hiszpanii okresie umierającej monarchii absolutnej i rodzącego się liberalizmu. Może też przyczynić się do lepszego zrozumienia złożonych relacji pomiędzy państwem i Kościołem na Półwyspie Iberyjskim w XIX w.

Piotr Rygula